

Dr. sc. Vilma Pezelj, docentica
Pravnog fakulteta Sveučilišta u Split

NEKI ELEMENTI PRAVNOG POLOŽAJA ŽENE U RAPSKOM STATUTU IZ 14. ST.

UDK: 34 (091)

Pregledni znanstveni rad

Primljeno: Listopad, 2010.

Autorica analizira neka pitanja pravnog položaja žene u srednjovjekovnom Rapskom statutu, ukazujući na odgovarajuća rješenja drugih dalmatinskih statuta. U uvodnom dijelu navode se vrela rapskog srednjovjekovnog prava, a u središnjem su dijelu obrađena pitanja pravnog položaja žene u statusnom, obiteljskom (s bračnim), imovinskom i kaznenom pravu. Težnja komunalnih vlasti ka sprečavanju prelaska imovine u ruke stranaca i sprečavanju diobe obiteljske imovine putem miraza temeljni su uzroci podređenog položaja žene u većini komunalnih pravnih sustava. Za razliku od ostalih statuta dalmatinske pravne regije, u Rabu je žena bila pravno izjednačena s mužem: bilo joj je dozvoljeno obvezivati se, oporučivati, raspolagati mirazom i svojim nasljednim dijelom obiteljske imovine, na čelu je obitelji nakon smrti muža. Geografski položaj Raba na razmeđu dalmatinske i kvarnerske pravne regije našao je svoj odraz u Rapskom statutu: u njemu se očituju utjecaji većeg broja pravnih sustava: hrvatskoga, mletačkoga, zadarskog i rimskog prava, modernizirao djelovanjem glosatora, što ukazuje na postojanje interakcije pravnih kultura u srednjovjekovnim dalmatinskim komunama.

Ključne riječi: *pravni položaj žene, Rapski statut 1326., XIV. stoljeće, dalmatinsko statutarno pravo.*

1. UVOD

Nakon načelne izjednačenosti prava spolova u Justinijanovu razdoblju¹, pravni poreci ranog srednjeg vijeka² ženi nameću niz javnopravnih i privatnopravnih restrikcija od kojih su se neke održale i u komunalnim pravnim sustavima.

Pravni je položaj žene u dalmatinskom statutarnom pravu lošiji od položaja muškarca, premda je svaki statut imao drugačiju pravnu regulativu.

Rapski statut iz 1326. temeljno je vrela rapskog srednjovjekovnog prava. Do sada je objavljen tri puta.

---

¹ **Besta**, E., *Le persone nella storia del diritto italiano*, Padova 1931, 33.; **Leicht**, P. S., *Storia del diritto italiano. Il diritto privato. Parte prima, Diritto delle persone e di famiglia*, Milano 1960, 95.; **Kaser**, M., *Das Römische Privatrecht*, II, München 1975., 108.-110.

² **Ketsch**, P. - **Kuhn**, A., *Frauen im Mittelalter*, Band 2, Düsseldorf 1984., 146.; **Guerra Medici**, M. T., *I diritti delle donne nella società altomedievale*, Napoli 1986., 116.; **Dubby**, G. - **Perrot**, M., *A History of Women in the West*, Harvard 1994, 174.; **Ennen**, E., *The Medieval Woman*, Oxford 1989., 29.

Prvo izdanje objavili su U. Inchiostri, A. Galzigna, *Gli statuti di Arbe*, Archeografo Triestino, Trieste, 1899.-1900., na osnovi prijepisa G. S. Cernotte koji je pripadao Rapskoj općini, ali je 1941.-1945. nestao.

Drugo izdanje objavio je Margetić, *Lo statuto di Arbe*, Trieste – Rovigno, 2001. prema rukopisu koji se nalazi u Sveučilišnoj i nacionalnoj biblioteci u Zagrebu pod oznakom SM 33. A. 4. U ovom će radu biti korišteno treće izdanje Margetić, L.-Strčić, P., *Statut rapske komune iz 14. st.*, Rab-Rijeka, 2004.

Rapski je statut primjenjivao se na području Rapske komune i distrikta.³ Rapska je komuna osim matičnoga otoka obuhvaćala i dio Paga i obližnje otočiće, a u 13. st. imala je malu koloniju u Jablancu. Rapski je distrikt u cijelosti bio otočki.⁴ Od velikog su značaja isprave starije od Rapskog statuta iz 1234. i 1281. Rapski protostatut iz 1234.⁵ g. je naš najstariji sačuvani statutarni tekst uopće, a zbog svog sadržaja ima veliko značenje za razvoj europskih pravno-političkih ustanova srednjeg vijeka. U dokumentu iz 1234. spominje se Božji sud u obliku nošenja usijanog željeza i dvoboja, dok Statut iz 1326. poznaje torturu⁶ koja je na Rab uvedena 1281. protiv kradljivaca i trovačica.⁷

1281. izdata je isprava koja se odnosi na zabranu dokaznog sredstva nošenja vrelog željeza na Rabu. Objavljena je i prevedena tek prilikom trećeg izdanja Rapskog statuta.⁸ Optuženi za krađu, kao i trovačice, nakon što su dva puta bili osuđeni nisu mogle dokazivati svoju nevinost nošenjem usijanog željeza. 1281. u Rabu je ukinut Božji sud nošenjem vrelog željeza i uvedena je tortura.

1. 1. Status udate žene

Udata žena bila je pravno izjednačena s mužem u čemu se Rapski statut razlikuje od ostalih statuta dalmatinske pravne regije koji se sasvim odvajaju od rimsko-bizantskog prava, što je posebno vidljivo na susjednom Pagu, Cresu, Šibeniku, Braču, Hvaru i Dubrovniku.⁹

Kao i u ostalom dijelu dalmatinske pravne regije, i na Rabu je udovica imala

---

³ Mlacović, D., *Građani plemići, pad i uspon rapskoga plemstva*, Zagreb, 2008., str. 147., 160. (v. kartu)

⁴ Budak, N., *Neki elementi demografsko-ekonomskog razvoja i prostorne organizacije otoka Raba od XI. do kraja XIII. stoljeća*, u: *Rapski zbornik*, Zagreb, 1987. str. 197.; Klaić, N., *Kako Jablanac postaje slobodan kraljevski grad 1251. g.*, p. o., *Vjesnik historijskog arhiva Rijeka i Pazin*, v. XVIII., 1973., str. 203.; Mohorovičić, A., *Kulturno-povijesno značenje Raba*, u: *Rapski zbornik*, str. 36.; Marković, M., *Poznavanje otoka Raba od antičkih zemljopisaca do pojave prvih topografskih karata*, u: *Rapski zbornik*, str. 52.

⁵ CD III 366/421.

⁶ Rapski statut IV, 40 i 47.

⁷ Detaljnije Margetić, L. - Strčić, P., *Statut rapske komune iz 14. st.*, Rab-Rijeka, 2004., str. 69.

⁸ Margetić, L. – Strčić, P., nav. dj., str. 69.-71.

⁹ Paški statut IV, 7 = Šibenski statut IV; 7; Creski statut (II), 125; Brački statut I, 26 = Hvarski statut II, 39.; Dubrovački statut VIII, 32. Usp. Kotorski statut, gl. 153.

Margetić, L., *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, Zagreb, 1996., str. 180.; Margetić, L. – Strčić, P., nav. dj., str. 45.

razmjerno povoljan položaj.

Udovica koja se želi preudati ima pravo na dio imovine što je muž stekao tijekom braka, uz uvjet da je u brak unijela dio svoje imovine ili da nitko od supružnika nije ništa unio u brak.

Ako žena u brak nije unijela ništa, a muž je unio dio imovine, udovica, ako se želi preudati, ima tzv. *consuetudo sponçelatii*, tj. pravo na iznos u visini od 80 libara ako je plemkinja, a 6 perpera ako je pučanka (pučanka udata za člana Velikog vijeća 12 perpera).

U slučaju da žena ima pravo na dio stečene imovine (ako je unijela u brak imovinu ili ako oboje nisu ništa unijeli), ona može birati između svoga dijela ili *consuetudo sponçelatii*.¹⁰

Ako se udovica ne želi preudati, ostaje u zajednici s djecom i upravlja muževom imovinom do diobe.

Muž koji je imao više žena, odnosno žena koja je imala više muževa imovinu koju su stekli s prvim supružnikom dijele s njegovim sinovima, odnosno bližim rođacima. Imovina stečena u drugom i svakom sljedećem braku dijeli se sa sinovima drugog supružnika ili s njegovim bližim rođacima. Isto vrijedi i ako bi imao više uzastopnih bračnih drugova i stekao dobit s njima. Imovina koja pripada u mužev, odnosno ženin dio dijeli se sa svim potomcima, odnosno bližim rođacima ako nema oporuke.¹¹

1. 2. Siromašne djevojke bez miraza bile su primorane stupiti u samostan¹²

Rab je imao dva ženska samostana: benediktinski samostan sv. Andrija je postojao oko 1000. godine.¹³ Rapske su benediktinke bile povezane sa zadarskima na prijelazu iz 12. u 13. st. Skupina redovnica je nakon što su križari 1202. razrušili i opljačkali grad pobjegla na Rab sestrama u samostan sv. Andrije.¹⁴ Prva je opatica ovoga benediktinskog samostana stroge klauzure bila Vojnana 1181.

Drugi ženski samostan sv. Ivana Evanđelista ukinut je 1287. kada je rapski biskup tamošnju skupinu redovnica pridružio benediktinkama sv. Andrije, a samostanski kompleks Sv. Ivana predao na korištenje franjevcima.¹⁵

---

¹⁰ Rapski statut II, 14. Otpremnina se u Splitu, Trogiru i Skradinu naziva *enganacio*. Splitski statut III, 35; Trogirski statut III, 14; Skradinski statut, gl. 45. Detaljnije: **Margetić, L.**, (1996), str. 145, 182.

¹¹ Rapski statut II, 15.

¹² **Pederin, I.**, Rapske šume, fontik, universitas i banke s osvrtom na odgovarajuće ustanove u Zadru, u: Rapski zbornik, str. 138.

¹³ **Mlacović, D.**, Građani plemići, pad i uspon rapskoga plemstva, Zagreb, 2008., 175.; **Budak, N.**, Neki elementi deografsko-ekonomskog razvoja i prostorne organizacije otoka Raba od XI. do kraja XIII. stoljeća, u: Rapski zbornik, str. 195.

¹⁴ **Mlacović, D.**, nav. dj., 177. **Runje, P.**, Franjevci trećoreci-glagoljaši na Rabu u srednjem vijeku, u: Rapski zbornik, str. 333.

¹⁵ **Mlacović, D.**, nav. dj., 183.; **Brusić, V.**, Otok Rab (ponovljeno izdanje), Rab, 2000., str. 125.; **Runje, P.**, ibidem; **Vidov, B.**, Povijesni pregled Raba u srednjem vijeku, Toronto, 1982., str. 35.

Samostan sv. Andrije bio je namijenjen samo za patricijske djevojke; stoga su rapski pučani 1560. g. odlučili, a 1574. osigurali potrebna sredstva da na starom trgu sv. Tome sazidaju samostan sv. Justine po pravilima sv. Benedikta za djevojke neplemićkih obitelji. 1576. u novoosnovani samostan bile su pozvane tri benediktinke iz Paške opatijske sv. Margarite.¹⁶

Rapski statut bratovštine spominje samo na jednom mjestu: ako se kupuje meso za bratovštinu, ne plaća se daća mesnice.¹⁷ Najpoznatija rapska bratovština je ona sv. Kristofora. Poznata je legenda vezana uz crkvu sv. Križa iz 16. st. u kojoj se 1559. zbilo čudo: raspeti Isus na maloj slici se rasplakao. Tada je utemeljena bratovština sv. Križa Proplakanog.

Rapski statut u trećoj knjizi govori o pravima klerika i laika koji su u vlasti klerika. Laici u vlasti klerika, posebno majka udovica u vlasti, te mlađa braća i sestre u njegovoj vlasti slobodni su od svih općinskih podavanja, ali nemaju općinske povlastice i počasti. Svi ostali laici koji nemaju majku udovicu i brata klerika koji bi bio stariji od sve ostale svoje braće i sestara trebaju biti podložni svim općinskim podavanjima.¹⁸ Laici pod vlašću klerika odgovaraju pred rapskim knezom i kurijom u svim kaznenim i građanskim predmetima.¹⁹

2. OBITELJSKO PRAVO

2. 1. Odnose roditelja i djece najtemeljitiije regulira Rapski statut²⁰

Obiteljsku vlast nad djetetom u slučaju smrti oca imala je i majka (Rapski statut to naziva: pod ocem i majkom).²¹

Djeca u vlasti nisu imala poslovnu sposobnost, ali su je mogla steći na više načina: javnom ispravom (kojom otac ili majka proglašavaju sina samostalnim trgovcem ili samostalnom osobom) ili ženidbom sina.²²

2. 2. Bračno imovinsko pravo

U rapskom bračnom imovinskom pravu najjasnije su izražene različite

---

¹⁶ Vidov, B., nav. dj., str. 37.

¹⁷ Rapski statut IV, 5. Detaljnije: Brusić, V., nav. dj., str. 93., 125.

¹⁸ Rapski statut III, 2.

¹⁹ Rapski statut III, 3.

²⁰ Usp. Margetić, L. - Strčić, P., Statut rapske komune iz 14. st., Rab-Rijeka 2004., 43.-45.; Detaljnije Margetić, L., (1996.), 194., 239.-241.

Za Zadar usp. Beuc, I., Statut zadarske komune iz 1305. godine, Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, sv. II, Rijeka, 1954., str. 596.; za Split vidi: Cvitanić, A., Statut grada Splita, Splitsko srednjovjekovno pravo, Split 1998., 148.; za Kotor: Sindik, I., Komunalno uređenje Kotora, Beograd 1951., 131.-133.

²¹ Rapski statut II, 18.

²² Rapski statut II, 21. O emancipaciji po dalmatinskim statutima vidi Margetić, L., (1996.), str. 188.-194.

tendencije susjednih pravnih područja.²³

Prema Rapskom statutu (II, 14) žena je sustjecateljica imovine što je muž stekne tijekom braka uz uvjet da je u brak unijela nešto svoje imovine (koja i dalje ostaje u njenom vlasništvu) ili uz uvjet da ni ona, ni njen muž nisu u brak unijeli ništa.

Budući da tijekom braka muž upravlja i raspolaže stečenom imovinom, ne može se govoriti o zajedničkom upravljanju tom imovinom, a ne radi se niti o čistom obliku bračne zajednice stečenih dobara,²⁴ jer do ostvarenja ženina prava dolazi tek u slučaju ponovnog sklapanja braka tijekom udovištva. Stoga je ispravnije imenovati ženino pravo kao nasljedno pravo udovice na muževu stečenu imovinu.²⁵

Među dalmatinskim statutima valja spomenuti sličnu odredbu Paškog statuta, novijeg datuma prema kojoj „od sada unaprijed žena nasljeđuje polovicu dobara stečenih tijekom braka.“²⁶

2.3. Pravni režim miraza

Pravni režim miraza Rapski statut obrađuje u drugoj knjizi. Ženino vlasništvo

---

²³ Zajednica dobara bračnih drugova prisutna je u Rapskom statutu (II, 14), Paškom statutu V, 44. te u Reformaciji 101. Splitskog statuta. **Margetić, L.**, (1996.), 83., 177. i dalje.

Ako izuzmemo najstariji oblik bračnog imovinskog prava u Dubrovačkom i Kotorskom statutu koji predviđaju strogu separaciju pod utjecajem slavenskog prava, te Rapski i Paški statut koji predviđaju zajednicu stečene imovine, svi ostali statuti se na različite načine približavaju idejama bračne zajednice dobara. Najjasnije je to izrazio Splitski statut propisavši u Ref. 101: „supruge pučana i stanovnika splitskog distrikta koje nemaju nikakvu služinčad, a nose odijelo od crne čohe i rubac na glavi, u polje nose mužu hranu, idu po vodu i na peć (s kruhom), peru rublje i rade druge poslove bez služinčadi i one poslove koje inače čini služinčad, dobiju i moraju dobiti i bez ikakva izuzetka steći pravo na polovicu svih dobara što su ih njihovi muževi stekli za vrijeme trajanja braka.“

I u komunama koje su predviđale separaciju dobara statutarne su odredbe predviđale mogućnost ugovorne bračne imovinske zajednice. Npr. Dubrovački statut IV, 60. Detaljnije **Čučković, V.**, „O odredbi dubrovačkog statuta *De concordio inter virum et uxorem schepatos* (IV, 60)“, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, god. 25 (1977.), 441.-451.

Drugačije je naravi univerzalna zajednica kojom se između supružnika aktom braka konstituira *communio omnium bonorum*. Taj je oblik prisutan u Istri, a najbolje je opisan u statutu Umaga (III, 45).

Usp. **Leicht, P. S.**, *Storia del diritto italiano. Il diritto privato. Parte prima, Diritto delle persone e di famiglia*, Milano 1960., 203.; **Vaccari, P.**, *Il regime della comunione dei beni nel matrimonio rispetto all'Italia*, Pavia 1908., 1-4.

Tendencije bračnih zajednica manifestiraju se na različite načine, ovisno o vremenu, mjestu i društvenom statusu. Ove se tendencije javljaju ranije u nižim društvenim slojevima i vremenom se formiraju u dominantan oblik zajednice pokretnina i bračne stečevine. **Lefebvre-Teillard, A.**, *Introduction historique au droit des personnes et de la famille*, Paris 1996., 155.

Općenito se može kazati da je srednjovjekovni razvoj bračnog imovinskog prava imao tendenciju imovinske zajednice, osobito u gradovima, iako sa mnogim varijacijama. **Ennen, E.**, *The Medieval Woman*, Oxford 1989., 110.

²⁴ **Inchiostri, U.**, *Il comune e gli statuti di Arbe fino al secolo XIV*, ASD, a. V, vol. X (pretisak u : AMSD, vol. XIV, 1986., str. 160.

²⁵ Tako **Margetić, L. – Strčić, P.**, nav. dj., 45.

²⁶ Paški statut V, 44.

nad mirazom ograničeno je na poseban način.

Ako muž iz svoje kuće istjera ženu bez ikakva razloga, on nije obvezan da joj izruči miraz, nego samo da joj za uzdržavanje daje 20 solida godišnje, a ako miraz ili ženin nasljedni dio u imovini njezina oca iznosi više od 1000 libara, onda će njegov doprinos za njezino uzdržavanje iznositi 50 libara. Tek ako muž ne bi plaćao alimentaciju, on je bio obvezan vratiti joj „sva njezina dobra“. Ženu uhvaćenu u preljubu muž nije dužan uzdržavati niti joj izručiti njezina dobra.²⁷ Isto vrijedi i ako bude na zakoniti način utvrđena preljubnicom za udovištva.²⁸

Žena može rapolagati svojim mirazom samo u slučaju udovištva, ako nema zakonitih potomaka. Ako ima zakonite potomke, slodobno raspolaže samo četvrtinom.²⁹ Dozvoljeno joj je učiniti *donum* prema statutarnim odredbama Rapskog statuta.³⁰

2.4. Skrbništvo

Prema Rapskom statutu maloljetnici, tj. muške osobe ispod 14. godina, i duševno bolesni imaju tutora.³¹ Tutora se postavlja oprukom ili odlukom kurije među očevim i majčnim rođacima, što ukazuje da su žene obnašale dužnost tutora maloljetnima i duševno bolesnima. Tutor ima pravo na četvrtinu imovine stečene tijekom obnašanja službe.³² Ako duševni bolesnik ima punoljetne potomke, skrbnici im podnose obračun u cijelosti. Punoljetni potomci duševnog bolesnika dužni su skrbiti o maloljetnicima i prikazati im obračun po punoljetnosti. Iz zajedničkih dobara kuće dužni su u slučaju potrebe opremiti sestru ili unuke pri udaji.³³

3. OBVEZNO PRAVO

Za razliku od ostalih dalmatinskih statuta, žena se na Rabu mogla valjano obvezivati. U privrednom životu Raba, statut spominje samo krčmarice i piljarice kojima je, vjerovatno iz higijenskih razloga, zabranjeno prestri i češljati vunu.³⁴

---

²⁷ Rapski statut II, 13.; Detaljnije: **Margetić, L.**, (1996), str. 145; **Margetić, L. - Strčić, P.**, nav. dj., str. 46.-47.

²⁸ Rapski statut II, 12.

²⁹ Rapski statut II, 9.

³⁰ Rapski statut II, 8.

³¹ Rapski statut II, 2.

³² Rapski statut II, 3.

³³ Rapski statut II, 4.

³⁴ Rapski statut IV, 9, 10, 11, 13.

4. NASLJEDNO PRAVO

4. 1. Neoporučno (zakonsko, intestatno) nasljeđivanje

4. 1. 1. Nasljeđivanje djece

Zakonski nasljednici u Rabu, kao i u većini dalmatinskih komuna su muška i ženska djeca i njihovi potomci.³⁵

4.1. 2. Nasljeđivanje ostalih srodnika.

Neoporučno nasljeđivanje daljnjih rođaka regulirano je u Rapskom statutu po načelu *paterna paternis, materna maternis*.³⁶

Ako je netko umro bez oporuke i bez zakonskih nasljednika (tj. bez djece i njihovih potomaka), njegova ostavina dijelila se na očeva i majčina dobra, u skladu s poznatim načelom srednjovjekovnoga prava *paterna paternis, materna maternis*.³⁷ Značajno ograničenje takvog neoporučnog nasljeđivanja predstavljala je odredba po kojoj se, ako nije bilo potomaka, iz nasljedstva izdvajala četvrtina za dušu pokojnika, a ostatak predavao najbližim srodnicima po očevoj ili majčinoj liniji.³⁸ To načelo nalazimo u Rapskom statutu, gdje u nasljeđivanju očevine imaju prednost rođaci po ocu do četvrtog stupnja srodstva.³⁹

Načelo *paterna paternis* poznaje osim Rapskoga, Trogirski⁴⁰ i Budvanski statut⁴¹, a tragove sadrže i Zadarski, Šibenski, Paški⁴² i Splitski statut. U Dubrovniku je načelo prihvaćeno 1280. godine, na specifičan način.

---

³⁵ Izjednačenost muške i ženske djece propisuju statuti Raba (II, 10), Cresa (II), 67, Splita (III, 44), Budve (gl. 212) i ranija faza razvoja prava u Dubrovniku.

Vidi: **Margetić, L.**, - **Strčić, P.**, nav. dj., str. 47.; **Cvitanić, A.**, (1998.), 217.; **Bujuklić, Ž.**, Pravno uređenje srednjovjekovne Budvanske komune, Nikšić 1988., 140.

Drugačije je bilo po odredbama Zadarskog (III, 127-129) i Trogirskog (Ref. II, 22) statuta koji su prihvatili mletački sustav nasljeđivanja prema Mletačkom statutu Jakova Tiepola iz 1242. po kojem su sinovi nasljeđivali nekretnine, a kćeri pokretnine u visini „dostojnog miraza“. Ako nije bilo dovoljno pokretnina za doličan miraz, sinovi su mogli dopuniti miraz iz pokretnina i za sebe zadržati sve nekretnine ili podijeliti pokretnine i nekretnine na jednake dijelove.

Detaljnije: **Margetić, L.**, (1996), 157, 225. Za Zadarski statut vidi: **Beuc, I.**, (1954.), 594, za Trogirski: **Radić, Ž.**, Imovinsko pravo po statutu grada Trogira iz 1322. godine, (doktorska disertacija), 2002., 268.

³⁶ Rapski statut II, 17. Po Creskom statutu nasljeđuje se „po običajima otoka“ po uzoru na odredbu Mletačkog statuta J. Tiepola iz 1242. (IV, 27).

³⁷ **Margetić, L.**, Porijeklo načela *paterna paternis* u srednjovjekovnim pravnim sustavima na jadranskoj obali, ZPFZ, XXXIII, str. 131.-140.

³⁸ Smatra se da odredba potječe iz bizantskog prava, gdje je Konstantin Porfirogenet još u 10. st. odredio da se trećina ostavine osobe umrle bez oporuke i djece daje crkvi za pokojnikovu dušu. Pod utjecajem zapadnih shvaćanja (langobardsko pravo) u Rabu se trećina pretvorila u četvrtinu. Nešto slično može se utvrditi za Split, Šibenik, Pag i Trogir. Detaljnije **Margetić, L.** - **Strčić, P.**, nav. dj., str. 49.

³⁹ Rapski statut II, 17.

⁴⁰ Trogirski statut III, 16.

⁴¹ Budvanski statut, gl. 212.

⁴² Zadarski statut III, 132 = Šibenski statut V, 35 = Paški statut V, 31.

4. 1. 3. *Rapski statut ne poznaje nužno nasljedno pravo zbog primjene sustava obiteljske imovine po kojem djeca nasljeđuju od oca ono na što bi i inače imala pravo.*⁴³

4. 2. Oporučno (testamentarno) nasljeđivanje.

Na Rabu je pravo oporučivanja bilo vrlo ograničeno obiteljskim vlasništvom.⁴⁴ Rapski statut normira nasljeđivanje iza žena u posebnim glavama na način da je dio ostavine koji žena može namijeniti *pro anima* ograničen na četvrtinu (za razliku od oca kod kojeg nema izričitog ograničenja), što ukazuje da se normiranje nasljednog prava žena nije izvršilo istodobno s normiranjem nasljednog prava muškarca.⁴⁵

Rapska je oporuka imala u prvom redu značaj raspodjele ostavine među djecom. Nezakonitoj djeci i rođacima može se ostaviti „do polovice dijela, koji bi pripadao zakonskim nasljednicima“.

4. 2. 1. Preferiranje djeteta

Nasljedno pravo Rapskog statuta temelji se na koncepciji obiteljske imovine, s pomakom ka individualnom vlasništvu. Otac je mogao svoje dijete preferirati i dodijeliti mu više od onoga što bi tom djetetu pripadalo podjelom na jednake dijelove.⁴⁶

Preferiranje djeteta u Rapskom statutu vrši se u obliku dara (*donum*) od približno 10% očeve imovine ili u obliku tzv. *obitus* koji može iznositi najviše 100 libara, ako očeva ostavina prelazi 1000 libara, odnosno 50, ako je manja.⁴⁷ Istom se djetetu ne može ostaviti i *donum* i *obitus*.

---

⁴³ Rapski statut II, 5. U Creskom je statutu sačuvana stara odredba po kojoj je na tom otoku ranije ostavitelj mogao slobodo oporučiti stečenom imovinom, dok ga u ostalome nasljeđuju djeca. Creski statut (II), 66.

Margetić, L., (1996.), str. 165.

⁴⁴ Rapski statut II, 6. Isto prema statutima Brača (I, 23), Hvara (II, 32), Korčule (A) 39 = (B) 44 i Trogira (III, 5).

⁴⁵ Rapski statut II, 8, 9.

⁴⁶ Rapski statut II, 5.

⁴⁷ Isto Trogirski statut (III, 8). Vidi detaljnije: **Radić, Ž.**, nav. dj., 279 i dalje.

Preferiranje djeteta u oporuci roditelja prisutno je u većini statuta dalmatinskih gradova. Preferiranje djeteta u visini od 10% ukupne imovine proteže se u statutima područja od Raba do Brača (Zadra III, 61.; Brača II, 3.; Hvara II, 30.; Škradina gl. 10.; Splita, III, 38) za razliku od Šibenskog statuta (IV, 64) koji je povisio mogućnost preferiranja na četvrtinu ukupne ostavine, a preuzeta je iz Zadra kao ekonomski, politički i kulturno najjačeg dalmatinskog središta. Odredba starog nesačuvanog zadarskog statuta drugačije je formulirana u Zadru, a sadržajno izmijenjenu u Šibeniku u pravcu veće slobode oporučitelja prilikom njegove razdiobe dobara među djecom *mortis causa*.

Margetić, L., „Nasljedno pravo descendenata po srednjovjekovnim statutima Šibenika, Paga, Brača i Hvara“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu (Zbornik PFZ), XXII - broj 3 /1972., 343; Isti, (1996.), 218.-219.

Izričita zabrana preferiranja bila je propisana statutima Korčule (A) 36, odnosno (B) 39 i Kotora, gl. 139. Vidi: Margetić, L., (1996.), 209.-219.; Margetić, L. – Strčić, P., nav. dj., str. 48.

Žena udata s pravom na dio nasljedstva ili s mirazom, ako nema zakonitih potomaka, može u povodu svoje smrti slobodno raspolagati svojim dobrima. Ako ima zakonite potomke ženi je slobodno raspolagati *mortis causa* četvrtinom svoje imovine.⁴⁸ Jednome od zakonitih potomaka obaju spolova majka može dati donum, osim onome djetetu koje ga je već dobilo od oca.

Budući da je očeva i majčina imovina pravno vezana uz djecu sa značajkama obiteljske imovine, razlozi isključenja iz nasljedstva su vrlo ograničeni: zlostavljanje roditelja od djece i ženidba bez roditeljske suglasnosti.⁴⁹ Ovdje valja navesti iznimku kod preudate majke; ona nema pravo protiviti se udaji djece iz prvog braka – ta ovlast prelazi na rođake i punomoćnike njena pokojnog muža.

4. 2. 2. *Raspoloživi dio*

Nužni nasljedni dio najbližih potomaka najčešće je u dalmatinskim pravnim sustavima jednak zakonskom nasljednom dijelu, što je posljedica pravnog shvaćanja po kojem je očeva i majčina imovina u načelu ujedno imovina najbližih neemancipiranih potomaka.⁵⁰

5. KAZNENO PRAVO

Temeljem sačuvanih isprava iz predstatutarnog razdoblja, poznati su nam neki elementi rapskog kaznenog predstatutarnog prava.

Prema Rapskom protostatutu iz 1234. g., našem najstarijem sačuvanom statutarnom tekstu, žena koja se dokazano bavi spravljanjem otrovnih trava ne može se opravdati Božjim sudom nošenja usijanog željeza. Ako je svojim postupkom ubila nekoga, spaljuje se.⁵¹ Rapski statut kažnjava trovače obaju spolova i ne spominje više Božji sud.⁵²

Silovanje žene „*bonae qualitatis*“ kažnjava se sa 100 perpera (polovica općini, polovica silovanoj) i progonstvom od godine dana, bludnice ili služavke s 12 perpera, a bludnice u javnoj kući sa 6 perpera. Ako silovatelj ne može platiti, u prvom slučaju iskopaju mu se oba oka, u drugome mu se siječe desna šaka, a u trećem se bičuje i žigoše.⁵³

Pokušaj silovanja kažnjava se kaznom do 50 perpera i izgonom izvan granica rapskog kotara do polovice godine „uzimajući u obzir količinu i kakvoću čina

---

⁴⁸ Rapski statut II, 8.

⁴⁹ Rapski statut II, 10.

Cfr. Zadarski statut III, 116, 117, 138.; Paški statut V, 41; Šibenski statut V, 48.; Brački statut II, 3.; Hvarski statut II, 31.; Trogirski statut II, 31.; Splitski statut III, 19, 126.; IV, 72; Dubrovački statut IV, 13, 23.; Lastovski statut, 75.; Korčulanski statut (B) 40.; Kotorski statut, 144.; Budvanski statut, 137, 148. Detaljnije: **Margetić**, L., (1996.), 223.-224.

⁵⁰ Rapski statut II, 5; Korčulanski statut (B), 40; Brački statut II, 3; Hvarski statut II, 13.

⁵¹ CD III, 366/421; **Margetić**, L. – **Strčić**, P. nav. dj., str. 56.-65.

⁵² Rapski statut IV, 51.

⁵³ Rapski statut IV, 66.

i osoba.“ Ako osuđeni ne može platiti globu, kažnjava se prema odluci većine Vijeća.⁵⁴ Iako je pretežit dio kaznenih djela sadržan u četvrtoj knjizi Rapskog statuta, preljub se spominje u drugoj knjizi. Ženu uhvaćenu u preljubu muž nije dužan uzdržavati niti joj izručiti njezina dobra.⁵⁵ Isto vrijedi i ako bude na zakoniti način utvrđena preljubnicom za udovištva.⁵⁶

Žena svodilja kažnjava se šibanjem, žigosanjem i progonstvom, osim ako je svodila neku javnu bludnicu, kada je treba kazniti po ocjeni Rapske kurije.⁵⁷

Kazna za uvrede izečene udatoj, udovici ili djevici iznosi dva perpera ako je o tome učinjena pritužba. Za uvrede služavke ili sluškinje nije propisana kazna.⁵⁸ Zabranjeno je odvođenje izvan otoka nečijeg sluga, sluškinje, plaćenika ili plaćenice, pomoćnika ili učenika bez dozvole vlasnika ili Rapske kurije, pod prijetnjom kazne od 6 perpera.⁵⁹

Statut je propisao način postupanja s mrtvima.⁶⁰ Kaznom od jednog perpera za svaki prekršaj kažnjava se naricanje nad spomenicima drugih pokojnika tijekom crkvenog sprovođenja, kao i naricanje na grobu u druge dane osim dana smrti i pogreba, te uskršnjih, božićnih i drugih blagdana.

Majka, sestre, kćeri, žene, snahe i unuke nekog vijećnika, ako nekog pozovu ili budu pozvane zbog neke krađe, mogu umjesto sebe poslati odvjetnika te se ne sile u toj stvari da se osobno pojave pred Kurijom radi suprotstavljanja ili odgovora zbog krađe.⁶¹ Za razliku od muškaraca, žene mogu imati odvjetnika u svakom predmetu krađe.⁶²

6. ZAKLJUČAK

Geografski položaj Raba na razmeđu damatinske i kvarnerske pravne regije (koja je vrsta prijelaznog područja na kojem su se sukobljavali razni utjecaji) našao je svoj odraz u pravnom sustavu Raba općenito, kao i u pravnom položaju žene prema odredbama Rapskog statuta. Najjasnije je interakcija susjednih pravnih područja vidljiva u bračnom imovinskom pravu.

Za razliku od ostalih statuta dalmatinske pravne regije, u Rabu je žena bila pravno izjednačena s mužem: bilo joj je dozvoljeno obvezivati se, oporučivati, raspolagati mirazom i svojim nasljednim dijelom obiteljske imovine, na čelu je obitelji nakon smrti muža i uživa njegovu ostavinu.

---

⁵⁴ Rapski statut IV, 67.

⁵⁵ Rapski statut II, 13.; Detaljnije: **Margetić, L. - Strčić, P.**, nav. dj., str. 46.-47.

⁵⁶ Rapski statut II, 12.

⁵⁷ Rapski statut IV, 52.

⁵⁸ Rapski statut IV, 53.

⁵⁹ Rapski statut III, 31.

⁶⁰ Rapski statut IV; 12.

⁶¹ Rapski statut IV, 38.

⁶² Rapski statut IV, 43. (vidi IV, 38, 40, 42)

U slučaju udovištva žena ima pravo na dio imovine stečene u braku, tzv. *consuetudo sponçelatii* ili po izboru, točno utvrđeni paušalni iznos, koji ovisi o staležu žene. Radi se o vrsti nasljednog prava na muževu stečenu imovinu.

Poput većine dalmatinskih komuna, zakonski nasljednici u Rabu su muška i ženska djeca i njihovi potomci. Pravo oporučivanja bilo je ograničeno obiteljskim vlasništvom. Odredbe Rapskog statuta ukazuju da je normiranje nasljednog prava žena uslijedilo nakon normiranja nasljednog prava muškaraca. Muškarac je raspolagao polovicom, a žena četvrtinom svojih dobara. Preferirati su mogla oba roditelja, ali ne u korist istog djeteta.

Kazneno pravo Rapskog statuta bitno je različito od onoga iz predstatutarnog razdoblja. Prema Rapskom protostatutu iz 1234. godine žena trovačica se spaljuje, bez mogućnosti podvrgavanja Božjem sudu nošenja usijanog željeza. Rapski statut kažnjava trovače obaju spolova i ne spominje iracionalno dokazno sredstvo Božjeg suda. Kazneno djelo silovanja kažnjava se u ovisnosti od društvenog statusa oštećene osobe. Za razliku od većine kaznenih djela koja su sadržana u četvrtoj knjizi, za preljub o kojem se govori o drugoj knjizi nije propisana izričita kazna. Ženu preljubnicu muž nije dužan uzdržavati niti joj izručiti njena dobra. Udovica kojoj je dokazan preljub nema pravo na uzdržavanje iz muževih dobara. Među ostalim kaznenim djelima Rapski statut spominje kazneno djelo svođenja, verbalne uvrede, a strogo se normira i način postupanja s mrtvima.

SOME ELEMENTS OF THE LEGAL POSITION OF WOMEN IN THE CITY OF RAB STATUTE OF THE 14TH CENTURY

In this paper, the author analyses some questions about the legal position of women in Rab's medieval statute, referring to the appropriate solutions of other Dalmatian statutes. In the introduction, the sources of Rab's medieval law are stated. Then, questions concerning the legal position of women in terms of status, family (including marital), property and criminal law are analysed. The tendency of community powers to prevent foreigners from gaining property and to prevent the division of family property through dowry are the fundamental causes for the inferior position of women in most community legal systems. As opposed to the other statutes in the Dalmatian legal region, in Rab the wife was legally equal to her husband. She was allowed to contract, will, dispose of her dowry and her inherited share of the family property. Furthermore, after the death of her husband, she was the head of the family. The geographical position of Rab situated between the Dalmatian and Kvarner legal region was reflected in the Rab Statute. In it, the influences of numerous legal systems can be noted: Croatian, Venetian, Zadar, and Roman law, and the modernising effect of glossators. All this indicates the existence of the interaction of legal cultures in medieval Dalmatian communes.

Key words: *legal position of women, city of Rab Statute of 1326, XIVth century, Dalmatian statutory law*

IZVORI I LITERATURA:

- Antoljak, S., Izvori i literatura o prošlosti otoka Raba od ranoga srednjeg vijeka do godine 1797., Zadar-Rab, 1986.
- Antoljak, S., Izvori i literatura o prošlosti otoka Raba od ranoga srednjeg vijeka do godine 1797., / kritički presjek i uvid/ u: Rapski zbornik, str. 183.-185.
- Besta, E., *Le persone nella storia del diritto italiano*, Padova, 1931.
- Besta, E., *La famiglia nella storia del diritto italiano*, Milano, 1962.
- Beuc, I., Osorska komuna u pravnopovjesnom svijetlu, Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, Rijeka, 1953., str. 5.-161.
- Beuc, I., Statut zadarske komune iz 1305. godine, Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, sv. II, Rijeka, 1954., str. 493.-781.
- Boras, M.-Margetić, L., *Rimsko pravo*, Rijeka, 1998.
- Birin, A., Statut grada Skradina, Statuta civitatis Scardonae, Uvodnu studiju napisao, Statut s latinskoga preveo i za tisak priredio A. Birin, Zagreb-Skradin, 2002.
- BRAČKI STATUT = K. Kadlec, Statutum et reformationes insulae Brachiae, Zagreb, 1926. Usp. i Cvitanić (1968., 2006.)
- BRUSIĆ, V., *Otok Rab (ponovljeno izdanje)*, Rab, 2000.
- BUDAK, N., Neki elementi deografsko-ekonomskog razvoja i prostorne organizacije otoka Raba od XI. do kraja XIII. stoljeća, u: Rapski zbornik, str. 193.-198.
- Budak, N., Struktura i uloga obitelji serva i famula u komunalnim društvima na istočnom Jadranu, Starohrvatska prosvjeta 14 (1984.) I, str. 347.-361.
- Budak, N., Pravni položaj serva i famula u komunalnim društvima na istočnom Jadranu, Radovi 19 (1986.), str. 51.-68.
- BUDVANSKI STATUT = Ljubić, Š., Statuta et leges civitatis Buduae, civitatis Scardonae et civitatis insulae Lesinae, Zagreb, 1882.-1883. Usp. i Vučković, N., Luketić, M., Bujuklić, Ž., *Srednjovjekovni statut Budve*, Budva, 1988.
- Bujuklić, Ž., *Pravno uređenje srednjovekovne Budvanske komune*, Nikšić, 1988.
- CRESKI STATUT = Statuto di Cherso et Ossero, Venetiis, 1640.
- CD=Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, vol. IV, VI, X, XI, XII.
- CD Suppl. = Codex diplomaticus, Supplementa, vol. I-II, Zagreb, 1998.
- Cvitanić, A., Statut grada Splita, Splitsko srednjovjekovno pravo, Split, 1998.
- Cvitanić, A., *Iz dalmatinske pravne povijesti*, Split, 2002.
- Korčulansko statutarno pravo u: Statut grada i otoka Korčule, Korčula 2002., str. 7.-55.
- Cvitanić, A., *Brački statut*, Split, 2006.
- Čolak, N., Proizvodnja i pomorska trgovina paškom soli do pada Paga pod mletačku vlast g. 1409., Zbornik Historijskog zavoda JAZU, Zagreb, 1977., vol. 8, str. 477.-515.
- Čoralić, L., *Venecija. Kraljica mora s lagunarnih sprudova. Povijest Mletačke Republike*, Samobor, 2004.
- Čučković, V., *Epitropi u starom dubrovačkom pravu*, Godišnjak PF u Sarajevu, god. 11 (1963.), str. 257.-274.
- Čučković, V., *O odredbi dubrovačkog statuta De concordio inter virum et uxorem schepatos*

- (IV, 60), Godišnjak PF u Sarajevu, god. 25 (1977.), str. 441.-451.
- Dubby, G. – Perrot, M., *A History of Women in the West*, Harvard, 1994.
- DUBROVAČKI STATUT = B. Bogišić, K. Jireček, *Liber statutorum civitatis Ragusii*, Zagrabie MCMIV. Usp. i M. Križman, J. Kolanović, *Statut grada Dubrovnika*, Dubrovnik, 1990.; A. Šoljić, Z. Šundrica, I. Veselić, *Statut grada Dubrovika*, Dubrovnik, 2002.
- Ennen, E., *The Medieval Woman*, Oxford, 1989.
- Finocchiaro-Sartorio, A., *La comunione dei beni tra coniugi nella storia del diritto italiano*, Palermo, 1902.
- Granić, M., *Proces formiranja paške srednjovjekovne komune i Velikog paškog vijeća do njegova ukinuća*, p. o., Zadar, 1987.
- Grabovac, B., *Notarska služba i komunalno zakonodavstvo –notari u statutima Raba, Zadra, Šibenika, Splita i Trogira*, str. 53.-76.
- Gross, K.-Schüller, H.-Novak. M., *Udžbenik ckrvenoga prava katoličke crkve*, Zagreb, 1930.
- Guerra Medici, M. T., *I diritti delle donne nella societ  altomedievale*, Napoli, 1986.
- HVARSKI STATUT = v. pod Budvanski statut (Ljubić). Usp. i A. Cvitanić, I. Kasandrić, *Hvarski statut*, Split, 1991.
- Inchiostri, U., *Il comune e gli statuti di Arbe fino al secolo XIV*, ASD, a. V, vol. X (pretsak u : AMSD, vol. XIV, 1986., 131.-348.
- Jelić, L., *Zadarski bilježnički arkiv*, Vjesnik kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskog arkiva, knj. I-III, 1899-1901.
- Kaser, M., *Das R mische Privatrecht*, II, München, 1975.
- Ketsch, P. – Kuhn, A., *Frauen im Mittelalter*, Band 2, Düsseldorf, 1984.
- Klaić, N., *Kako Jablanac postaje slobodan kraljevski grad 1251. g.*, p. o., Vjesnik historijskog arhiva Rijeka i Pazin, sv. XVIII., 1973., str. 203.-223.
- Klaić, N., *Paški falsifikati*, Radovi Filozofskog fakulteta (Historijska grupa), 1, Zagreb, 1959.
- Klaić, N., - Petricioli, I., *Zadar u srednjem vijeku do 1409.*, Zadar, 1976.
- KORČULANSKI STATUT = J. J., Hanel, *Statuta et leges civitatis Curzulae*, Zagreb, 1878. Usp. Cvitanić, A., *Statut grada i otoka Korčule*, Kor ula 2002. Usp. izd. 1995.
- KOTORSKI STATUT = *Statuta et leges civitatis Cathari, Venetiis*, MDCXVI.
- LASTOVSKI STATUT = F. Radić, *Libro delli ordiamenti e delle usance della univesitade et dello comun della isola de Lagusta* (Knjiga o uredbama i običajima skupštine i obćine otoka Lastova), Zagreb, 1901. Usp. i A. Cvitanić, *Lastovski statut*, Split, 1994.
- Lefebvre-Teillard, A., *Introduction historique au droit des personnes et de la famille*, Paris, 1996.
- Leicht, P. S., *Storia del diritto italiano. Il diritto privato. Parte seconda. Diritti reali e di successione*, Milano, 1943.
- Leicht, P. S., *Storia del diritto italiano. Il diritto privato. Parte prima, Diritto delle persone e di famiglia*, Milano, 1960.
- LEXICON LATINITATIS medii aevi Yugoslaviae, sv. I-VI, Zagreb, 1969.-1978.
- Margetić, L., *Nasljedno pravo descendenata po srednjovjekovnim statutima Šibenika, Paga, Braća i Hvara*, ZPFZ, XXII - broj 3 (1972.), str. 339.-366.

- Margetić, L., Preferiranje djeteta po Krčkom, Rapskom i drugim primorskim statutima, VHARP, sv. XVIII, Rijeka, 1973., str. 215.-247.
- Margetić, L., L'executore testamentario nei più antichi testamenti dalmati, Studi in onore di A. Biscardi, III, Milano, 1982.
- Margetić, L., Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo, Zagreb, 1996.
- Margetić, L., Srednjovjekovno hrvatsko pravo - Obvezno pravo. Zagreb-Rijeka, 1997.
- Margetić, L., Porijeklo nečela paternis u srednjovjekovnim pravnim sustavima na jadranskoj obali, ZPFZ, XXXIII, str. 131.-140.
- Margetić, L., Perspektive daljnjeg rada na srednjovjekovnim statutima, Rad HAZU, knj. 482, 2001., str. 1.-53.
- Margetić, L. - Strčić, P., Statut rapske komune iz 14. st., Rab-Rijeka, 2004.
- Marković, M., Poznavanje otoka Raba od antičkih zemljopisaca do pojave prvih topografskih karata, u: Rapski zbornik, str. 47.-58.
- Mlacović, D., Građani plemići, pad i uspon rapskoga plemstva, Zagreb, 2008.
- MLJETSKI STATUT = Liber de ordinamenti e delle usanze der Insel Meleda, Archiv für österreichische Geschichtsquellen, Wien, 1984., 1894., ed. G. Wenzel; hrv. prijevod M. Pucić, Statut oli zakoni od Universitati otoka Mljeta, Dubrovnik – cvet narodnoga knjižtva, sv. III. Za 1851., Zagreb, 1852. (str. 193.-218). Usp. A. Marinović, I. Veselić, Mljetski statut, Split, 2002.
- Mohorovičić, A., Kulturno-povijesno značenje Raba, u: Rapski zbornik, str. 33.-45.
- Munić, D., Specijalna bibliografija objavljenih izvora i objavljeni izvori za povijest Raba, u: Rapski zbornik, str. 187.-192.
- Novak, G., Prošlost Dalmacije, Zagreb, 2001.
- PAŠKI STATUT = Statuta communitatis Pagi, Venetiis, 1637.
- Pederin, I., Rab u osvit humanizma i renesanse, Zagreb, 1989.
- Pederin, I., Rapske šume, fontik, universitas i banke s osvrtom na odgovarajuće ustanove u Zadru, u: Rapski zbornik, str. 131.-142.
- RAPSKI STATUT = Margetić, L.-Strčić, P., Statut rapske komune iz 14. st., Rab-Rijeka, 2004. Usp. U. Inchiostri, A. Galzigna, Gli statuti di Arbe, Archeografo Triestino, Trieste, 1899.-1900.
- Peričić, Š., Proizvodnja i prodaja paške soli u prošlosti, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 43, Zadar 2001., str. 45.-83.
- Pezelj, V., Naznake pravnog položaja žene u srednjovjekovnom Zadru, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 43 – br. 3-4/2006. (83), str. 523.-551.
- POMORSKA ENCIKLOPEDIJA, V, Zagreb, 1981. (str. 660.-666: Suić, M., s. v. Pag)
- Radić, Ž., Imovinsko pravo po statutu grada Trogira iz 1322. godine, (doktorska disertacija), 2002.
- RAPSKI ZBORNİK, Zagreb, 1987.
- Raukar, T., Rab sredinom XV. st., CCP, broj 42, 1998., str. 27.-36.
- Raukar, T., Zadar u XV. stoljeću, Zagreb, 1977.
- Raukar, T. - Petricioli, I. - Švelec, F. - Peričić, Š., Zadar pod mletačkom upravom 1409.-1797., Zadar, 1987.
- Roberti, M., Le origini romano-christiane della comunione dei beni fra coniugi, Torino,

1919.

Runje, P., Franjevci trećoreci-glagoljaši na Rabu u srednjem vijeku, u Rapski zbornik, str. 333.-337.

Sindik, I., Komunalno uređenje Kotora, Beograd, 1951.

SKRADINSKI STATUT = v. pod Budvanski statut (Ljubić); Birin.

SPLITSKI STATUT = J. J. Hanel, Statuta et leges civitatis Spalati, Zagreb, 1878. Usp. Cvitanić (1998.)

Suić, M., Pag, Zadar, 1953.

Suić, M., Grad Pag – tipološka osobitost uz našu obalu, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 43, Zadar 2001., str.13.-28.

SZB I = Spisi zadarskih bilježnika Henrika i Creste Tarallo 1279.-1308., prepisao i indeks sastavio Mirko Zjačić, Zadar, 1959.

SZB II = Spisi zadarskih bilježnika Ivana Qualis, Nikole pok. Ivana, Gerarda iz Padove, 1296.-1337., prepisali i indekse sastavili Mirko Zjačić i Jakov Stipišić, Zadar, 1969.

SZB III = Spisi zadarskog bilježnika Franje Manfreda de Surdis iz Piacenze, 1349.-1350., prepisao i indeks sastavio Jakov Stipišić, Zadar, 1977.

SZB IV = Andrija pok. Petra iz Cantua, bilježnički zapisi 1353.-1354., sv. I., prepisao R. Leljak, s izvornikom sravnio J. Kolanović, Zadar, 2001.

SZB V = Andrija pok. Petra iz Cantua, bilježnički zapisi 1355.-1356., sv. II., prepisao R. Leljak, s izvornikom sravnio J. Kolanović, Zadar, 2003.

Šamšalović, M., Statutarne naredbe za otok Pag 1372., Zbornik Historijskog zavoda JAZU, Zagreb, 1977., vol. 8, str. 411.-428.

ŠIBENSKI DIPLOMATARIJ, Zbornik šibenskih isprava, Šibenik, 1986.

ŠIBENSKI STATUT = Herkov, Z., Knjiga statuta, zakona i reformacija grada Šibenika, Šibenik, 1982.

Škunca, A., Rapski posjedi na Pagu do 1409. godine, u: Rapski zbornik, str. 213.-217.

TROGIRSKI STATUT = I. Strohal, Statuta et reformationis civitatis Tragurii, Zagreb, 1915. Usp. M. Berket, A. Cvitanić, V. Gligo, Statut grada Trogira, Split, 1988.

ZADARSKI STATUT = Kolanović, J. - Križman, M., *Statuta Iadertina - Zadarski statut sa svim reformacijama, odnosno novim uredbama donesenima do godine 1563.*, Zadar, 1997. (dalje: Zadarski statut)

Vaccari, P., Il regime della comunione dei beni nel matrimonio rispetto all'Italia, Pavia, 1908.

Vidov, B., Povijesni pregled Raba u srednjem vijeku, Toronto, 1982.

Zimmermann, R., Roman law, Contemporary law, European law, The Civilian Tradition Today, Oxford, 2001.